

Τι σημαίνει για έναν τόπο όπως η Γυάρος να αποκτήσει «νέα ζωή»;

Τις τελευταίες ημέρες για τον αρχιτεκτονικό και μη κόσμο έχει (ξανά)αποκτήσει ενδιαφέρον η περίπτωση της Γυάρου. Ναι της Γυάρου, εκείνου του μικρού νησιού ανάμεσα στην Τζιά και τη Σύρο στο συγκρότημα των γραφικών Κυκλάδων. Το Arxellence 3, ο νέος, διεθνής διεπιστημονικός διαγωνισμός αρχιτεκτονικών ιδεών στάθηκε η αφορμή να επανέλθει η Γυάρος στη δημόσια συζήτηση. Αλλά το ενδιαφέρον δε βρίσκεται μόνο σε αυτό καθ' αυτό το διαγωνισμό. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι ο εν λόγω διαγωνισμός προκηρύχθηκε από την ALUMIL, τη γνωστή εταιρία κουφωμάτων και υαλοστασίων μαζί με την Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρία Πολιτιστικού και Κοινωνικού Έργου [ΑΙΓΕΑΣ](#) και ο οποίος τελεί υπό την εποπτεία και συνδιοργάνωση του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας (ΤΕΕ). Το εν λόγω εγχείρημα λαμβάνει χώρα υπό την αιγίδα του ΥΠΕΝ, του Υπουργείου Πολιτισμού και του [επίσημου τουριστικού ιστότοπου Νοτίου Αιγαίου](#), ενώ χορηγοί επικοινωνίας είναι γνωστά περιοδικά (έντυπα και ψηφιακά) αρχιτεκτονικής και τεχνικών έργων.

«Μπορεί ένας τόπος παραδομένος στη φθορά και την εγκατάλειψη να αποκτήσει νέα ζωή;»

Αυτό είναι το βασικό ερώτημα που τίθεται από το διαγωνισμό για την αξιοποίηση της Γυάρου προς ένα βιώσιμο μέλλον. Δεν αναφέρεται όμως πουθενά πώς αυτός ο διακηρυγμένος ιστορικός τόπος παραδόθηκε στη φθορά, ούτε τι θα σημαίνει νέα ζωή για τον ίδιο.

Ως προς το πρώτο σκέλος θα μπορούσαμε να πούμε πως η Γυάρος όπως και όλοι οι άλλοι αντίστοιχοι τόποι ιστορικής μνήμης και σημασίας έχουν αφεθεί επίτηδες στη μοίρα τους και η φυσική τους φθορά κάνει τη δουλειά που το οργανωμένο ελληνικό κράτος (και η κυβέρνηση εν προκειμένω) δεν κατάφερε προκειμένου να βυθιστούνε στη λήθη. Αντί, λοιπόν, να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την ανάδειξη της συλλογικής μνήμης μέσα από τη Γυάρο (και την κάθε «Γυάρο» του Αιγαίου), το ΥΠΕΝ μαζί με το ΥΠΠΟ δε στέκονται καν στο ύψος των περιστάσεων και του ρόλου τους, που είναι να διασφαλίζουν ότι οι χώροι αυτοί δε θα αποχαρακτηριστούν και θα μούνε οι βάσεις ώστε κάποια στιγμή να αποτελέσουν επισκέψιμους μνημειακούς τόπους των ανθρώπων που κάποτε τους κατοίκησαν. Στην πραγματικότητα, αυτό το οποίο διασφαλίζεται είναι η υλοποίηση άλλης μίας σκληρής νεοφιλελεύθερης πολιτικής στον τομέα του πολιτισμού και της ιστορίας: ένα μνημείο παραδίδεται στη φθορά και την παρακμή, «διαβρώνεται» σε βαθμό που το μόνο οικονομικά και πολιτικά βιώσιμο για το δημόσιο να είναι η παράδοσή του έναντι πινακίου φακής στον ιδιωτικό

τομέα, με μόνο σκοπό την παραγωγή κέρδους χωρίς κάποιο σαφές πλαίσιο. Η κυβέρνηση άλλωστε έχει ακολουθήσει την ίδια συνταγή στην παιδεία, την υγεία, τη δημόσια περιουσία αλλά και ό,τι άλλο μπορεί να χαρακτηριστεί κοινωνική ανάγκη, αντιμετωπίζοντάς το ως εν δυνάμει εμπόρευμα.

Εδώ όμως υπάρχει και ένας σκοπός: η δημιουργία της «νέας ζωής». Νέα ζωή ως προς τη «ζωή» που κάποτε υπήρξε και νέα ζωή όπως αυτή υπάρχει σήμερα. Είναι προφανές ότι η ζωή της εξορίας στη Γυάρο δεν είναι αντικείμενο προσφιλές προς το κυβερνητικό κόμμα, καθότι το ίδιο αποτελεί πολιτικό κοινωνικό και πολιτικό απόγονο των κυβερνήσεων που ιδρύσανε τόπους σαν τη Γυάρο. Ούτε φυσικά αποτελεί αξιομνημόνευτο ζήτημα για την κυβέρνηση, καθότι δεν είναι λίγες οι φορές που έχει υπάρξει συλλογική προτροπή να «ξεπεράσουμε τα κόμπλεξ του παρελθόντος» σχετικά με τα ξερονήσια και να προχωρήσουμε σε επανάχρησή τους με την ίδια ή παρεμφερή χρήση. Αυτό, όμως, δε θα το αποφασίσει ούτε μία κυβέρνηση, ειδικά μετά την τελευταία εκλογική της αποδοκιμασία, πόσο μάλλον μια ιδιωτική εταιρία με ένα κοινωφελές ίδρυμα που ουδεμία σχέση έχουν με αυτού του είδους τη δημόσια ιστορία και τις εμπειρίες ενός ολόκληρου λαού. Η Γυάρος, ως ιστορικός τόπος κατοχύρωσε το δημόσιο χαρακτήρα της και την επιβίωσή της στη συλλογική μνήμη του λαού μας μετά από αγώνες και κατακτήσεις. Δε γίνεται λοιπόν όλα αυτά να εκχωρούνται εν μία νυκτί στην ιδιωτική πρωτοβουλία με όρους μάρκετινγκ.

Αλλά και η ζωή που υπάρχει σήμερα στη Γυάρο, διόλου αμελητέα είναι. Πρόκειται για ένα νησί όπου φωλιάζει η Μεσογειακή φώκια (*Monachus monachus*), ένα είδος απειλούμενο από εξαφάνιση που κατοικεί στη Μεσόγειο. Μάλλον δεν αποτελεί σύμπτωση ότι τους τελευταίους μήνες κυκλοφορούν διαφημίσεις περιβαλλοντικών οργανώσεων στα social media σχετικά με τη σημασία της Γυάρου ως προς αυτό το σκέλος και για την ευαισθητοποίηση του κόσμου σχετικά με το ζήτημα. Ο ίδιος διαγωνισμός (για τον οποίο μιλάμε στο παρόν άρθρο) υποστηρίζεται από τον ΟΦΥΠΕΚΑ (Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Κρίσης) και δίνει στοιχεία για τη σημασία της προστασίας της θαλάσσιας πανίδας του νησιού. Είναι όμως παραπάνω από αμφίβολο το πόσο αυτό είναι εφικτό όταν ο τόπος μετατραπεί σε τουριστικό προορισμό και αποκτήσει έντονη ανθρώπινη παρουσία.

Στην πραγματικότητα λοιπόν, η νέα αυτή ζωή που θα αποκτήσει η Γυάρος θα είναι άλλο ένα τουριστικό προϊόν, πιο εναλλακτικό ενδεχομένως, για τους λάτρες του «ανέγγιχτου» μεσογειακού τοπίου στο πλαίσιο της αειφορίας και της ενεργειακής αυτάρκειάς του, πλήρως αποκομμένο από το ιστορικό του πλαίσιο και τις πολιτικές του καταβολές. Μια νέα ζωή αβίωτη, όπως όλων των εξόριστων που κάποτε κατοίκησαν το νησί. Δεν υποστηρίζουμε ότι η ενεργειακή αυτάρκεια και η διάσωση της θαλάσσιας πανίδας είναι στοιχεία προς τη λάθος κατεύθυνση, ούτε φυσικά ότι η Γυάρος και τα υπόλοιπα ξερονήσια θα πρέπει να αφεθούν να ρημάζουν στο χρόνο. Η λύση όμως, για να μην επέλθει η φθορά, δεν είναι κοινωφελή ιδρύματα του εφοπλιστικού κεφαλαίου και εταιρίες που έχουν ανάγκη να διαφημίσουν τα προϊόντα τους να μπορούν να πάρουν αποφάσεις σχετικά με ιστορικούς τόπους ιδιαίτερης πολιτικής φόρτισης. Αλλά να υπάρξει και να εφαρμοστεί ένα σαφές πλαίσιο προστασίας και ανάδειξης αυτών των τόπων, όπως ήδη εδώ και χρόνια έχουν καταδείξει τεκμηριωμένα επιστήμονες αλλά και οι ίδιοι οι εξόριστοι που κάποτε έζησαν σε αυτά τα νησιά.

Ήδη η βίαιη τουριστικοποίηση των τελευταίων χρόνων, μέσω της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και χωρίς νομικό πλαίσιο προστασίας, έχει κάνει όχι μόνο τα νησιά αλλά και τις πόλεις μας αβίωτες. Αυτό από μόνο του θα μπορούσε αν αποτελέσει επιχείρημα ώστε να αφήσουμε κάποιες ρανίδες εδάφους στη φύση και να μην κυνηγάμε τον κορεσμό της ως κάτι επικερδές. Ακόμη και οι διαβεβαιώσεις τις υπεύθυνης εταιρίας, ότι δεν πρόκειται για άλλον ένα τουριστικό προορισμό των Κυκλάδων έτσι όπως αυτοί έχουν προκύψει μέχρι σήμερα, βρίσκονται σε θολό τοπίο. Οι όροι του διαγωνισμού δεν είναι δημόσια αναρτημένοι, με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτή μια ασφαλής κριτική ως προς τις προθέσεις της ALUMIL και της ΑΙΓΕΑΣ, και κατά συνέπεια να υπάρχει έντονος προβληματισμός σχετικά με τον αν ο τόπος αυτός θα μπορέσει να διαφυλάξει τον ιστορικό και περιβαλλοντικό του χαρακτήρα.

Ωστόσο, το ζήτημα της Γυάρου δεν είναι μόνο αυτό. Θα μπορούσε να είναι ένα οποιοδήποτε νησί αλλά είναι η Γυάρος αυτό το νησί που μπορεί να αποτελέσει έναν «ενεργειακό παράδεισο» και «πρότυπο αειφορίας». Αυτό κάθε άλλο παρά τυχαίο ή αθώο είναι γιατί τα νησιά-εξορίες αποτελούν χωρικές και υλικές αποδείξεις του εγκλεισμού, του βασανισμού και της κρατικής βίας ως επίσημους θεσμούς του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Η Γυάρος δεν ήταν απλά μια εξορία: ήταν ένα «στρατόπεδο αναμόρφωσης», όπου ο μόνος νόμος που ίσχυε ήταν η κατάργηση του νόμου στο όνομα του νόμου, μέσω της άκριτης άσκησης βίας από την εξουσία. Και αυτό είναι κάτι που δύσκολα επανανοηματοδοτείται χωρίς την αγωνία διατήρησης της μνήμης αυτής της εμπειρίας.

Οποιαδήποτε χωρική προσέγγιση που αδιαφορεί για το παραπάνω σκέλος ή στέκεται ουδέτερα κι αδιάφορα απέναντι σε αυτό, αδιαφορεί για την ιστορία και τη μνήμη με όρους κατάργησή τους. Η Γυάρος θα πρέπει να είναι επισκέψιμη, ανοιχτή σε όλες κι όλους, διατηρώντας το δημόσιο χαρακτήρα της και όλα τα ιστορικά κτίρια πάνω στο έδαφός της να διατηρηθούν, ώστε να επιβιώσει η μνήμη της στο παρόν και το μέλλον. Το να αποφασίσει κάποιος ιδιώτης ή μία ιδιωτική εταιρία τι θα κάνουμε με ιστορικούς τόπους όπως η Γυάρος είναι από μόνο του δυστοπικό. Κι αν αυτή η άποψη ενέχει τον κίνδυνο να θεωρηθεί «αναχρονισμός», αλήθεια, εσείς θα ήσαστε εντάξει με το να ιδρυθεί ένα τεχνολογικό πάρκο στο Άουσβιτς;

Η **Στελίνα Πορτέση είναι αρχιτεκτόνισσα, MArch AUTH, MSc NTUA, μέλος του δ.σ. ΣΑΔΑΣ-Τμήμα Αττικής, μέλους της ΑΚΕΑ*

**Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε πρώτα στην ιστοσελίδα της Αριστερής Κίνησης Εργαζόμενων Αρχιτεκτόνων και στη συνέχεια αναδημοσιεύθηκε στο The Press Project στις 17.07.2024.*